

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHS [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVIII (2020).
Книжка / Issue 2

**In Memoriam. Личността и творческият път
на професор, доктор на науките за културата
Веселин Иванов ТЕПАВИЧАРОВ (1957–2020)**

**In Memoriam. The Personality and the Course of Creative Work
of Professor, Doctor Habilis in Science of Culture
Veselin Ivanov TEPAVITCHAROV (1957–2020)**

В края на месец септември 2020 година след коварна и бързо протекла болест ни напусна професор, доктор на науки за културата Веселин Иванов Тепавичаров. Загубата му остави непрежалима празнота в сърцата на неговото семейство, на роднини, приятели и колеги.

Веселин Иванов Тепавичаров е роден на 5 декември 1957 година в село Малък Искър, разположено в полите на Етрополския Балкан, в семейството на Иван и Стефка Тепавичарови. През 1975 г. завършва гимназията в близкия град Ябланица, но връзката с родното място ще му даде онази неподправена любов и усетът към всекидневието и мирогледа на селския човек, които по-късно трайно ще залегнат в неговите научни интереси. През 1977 година кандидатства в Софийския университет и е приет в специалност „История“. Озовава се сред талантливо поколение млади студенти, от чиито редици ще излязат такива ярки имена в хуманитарната наука като проф. Пламен Митев, проф. Иван Еленков, проф. Костадин Рабаджиев, проф. Николай Овчаров, бъдещият президент Георги Първанов и др. След завършването на редовния курс на обучение интересът му към историята и свързаните с нея политически и социални процеси закономерно се превръща в негова професия. През 1982 г. е назначен като асистент и започва подготовка на аспирантура. Докторската му дисертация е на тема „Социалната политика в правителството на Александър Цанков (1923–1925)“ и според личните му спомени се превръща в истинско изпитание, не само заради спорната фигура на бившия министър-председател, но и заради идеологическото бреме и натиск на епохата. Въпреки това тезата му е успешно защитена през 1989 г. и в същата година той е повишен в главен асистент. Междувременно вече е създавал семейство и се раждат синовете му Васил и Иван. Промените и водовъртежът, последвали падането на комунистическия режим, не подминават и Софийския университет. По свое желание Веселин Тепавичаров отива в катедрата по етнография, където участва в разработването и налагането на нова специалност във факултета – специалност „Етнология“.

Още в началото на своята етнографска кариера той, възприемащ себе си като духовен последовател на Франц Боас, приема, че етнологът е истински учен, когато е сред хората, които изследва. Затова и следващите му академични години са посветени на проучванията отблизо и на директното общуване между изследовател и изследван. Към всичките си последвали многобройни терени проф. Тепавичаров пристъпваше с огромен респект към респондентите. В първите години на демократичния преход той участва в няколко значими експедиции сред мюсюлманските общности на територията на България. Заедно с екип от утвърдени специалисти и студенти събира богат теренен материал, който заляга в основата на емблематичните сборници „Връзки на съвместимост и несъвместимост между християни и мюсюлмани“, изда-

ден от Международния център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия и „Етническата картина в България“ (изд. Клуб-90, „Проект за етнически взаимоотношения“). Още в тези начални години на етнографското поприще Веселин Тепавичаров оформя и започва да затвърждава своя траен интерес към човешките политически и потестарни органи и системи на управление, както в съвременето, така и в миналото. Това личи както от неговите научни публикации, така и от курсовете, които създава за новата специалност като „Потестрано-политическа етнология“ и „Власт и лидерство в доиндустриалните общества“. През този период той задълбочава и познанията си върху политическата антропология, малко позната у нас, но с изключителен потенциал научна субдисциплина, която трайно бележи насоката на преподавателската и научната му дейност.

През 2000 г. продължава своето академично израстване чрез успешна хабилитация за доцент и издаването на първата му монография „Потестарната култура в родово-племенните общества“ (изд. ИК „Свят. Наука“). Като доцент той навлиза в най-плодотворния период от своята академична дейност. От 2003 г. е неизменен член на Факултетния съвет на Историческия факултет, през 2007 г. става ръководител на катедра „Етнология“ (реализира два мандата), а на следващата година става и Председател на Общото събрание на Историческия факултет (2008–2012 г.), член е на Контролната комисия на Софийския университет (2012–2019 г.), член е на Общото събрание на Софийския университет, както и участник в Комисията за образование на малцинствата към Министерството на образованието и науката (2009–2012 г.). Членува и в няколко национални и международни асоциации и сдружения по антропология и етнология. Успешната административна дейност е съчетана с разработването на нови курсове и дисциплини, като Общ курс по „Етнология“ за специалностите История и География, История и Философия, „Извъневропейска етнология“, „Антропология на социализма“, „Етнополитически модели на културната антропология“, „Етнология и политика“, „Личности, митове и легенди“ и др.

В периода му като ръководител на катедрата по етнология (2007–2015 г.) специалността значително увеличава броя на студентите си и на успешно защитилите докторанти. По това време катедрата реализира няколко мащабни научно-образователни проекта. През 2009 г. е спечелен тригодишен интердисциплинарен проект „Традициите в крак с времето – историко-етнологички проект за лятно училище и за изучаване на регионалното културно-историческо наследство и националните традиции“ – към Фонд „Научни изследвания“ на МОМН. Проектът е осъществена територията на град Етрополе и с. Подвис, Карнобатска община и представлява научно, археологическо, историческо и етнографско проучване на споменатите селища и райони, организирани са две пролетно-летни училища за над 130 ученици с различна етническа и религиозна принадлежност. От участниците в екипа етнологи, историци и археолози е подготвено и издадено учебно помагало „Културно-историческото наследство като национално богатство“ и сборник с научни статии. С този проект Веселин Тепавичаров поставя началото за реализирането на една своя мечта, а именно да наложи етнологията като образователен предмет в българското училище. В последвалите години, по линия на редица проекти, свързани с интеркултурното образование и етнопедагогическото взаимодействие, доц. Тепавичаров, заедно с проф. Ирина Колева и други членове на катедра „Етнология“ участват в съставянето на още няколко сборника по големи проекти, свързани с обучението на учители и родители в динамичната и променяща се интеркултурна и мултиетнична среда в българското училище и общество. Чрез своята професионална и академична дейност той винаги е показвал, че етнологията и изучаваният от нея предмет дават широта на познанието, мисленето и възприятието, чрез които успешно може да се противодейства на наложените стереотипи и негативни предразсъдъци към непознатите „други“.

През 2009 г. ръководената от него катедра „Етнология“ печели проект към Европейската комисия по програма „Европа за гражданите“, действие 4 „Активна европейска памет“. Проектът е озаглавен „Индивидуалните спомени и колективната памет за сталинските и постсталинските репресии в България“ и е проведен на територията на Югозападна България в продължение на две години. Резултатът от този проект са няколко теренни експедиции в райо-

на на Гоцеделчевско, гр. Петрич и гр. Сандански, огромно количество събрани лични разкази и три научни студии, издадени в сборник. Но най-ценна в този проект се оказва възможността в него да се ангажират студентите от всички курсове на специалност „Етнология“ – чрез пребиваването на терен, чрез работата с информатори, чрез запознаването и осмислянето на събраната информация и разкази за травмата, паметта, и преживяното насилие. В своята работа проф. Тепавичаров винаги се е придържал към максимата, че етнолог се става на терен, а общуването с хората е занаят, които се придобива с натрупването на опит и пребиваването на различни места, сред различни хора и ситуации. Негова първостепенна грижа беше студентите, както и младите докторанти и асистенти в катедрата да имат възможност за допълнителна практика на терен, чрез което да могат да надграждат своето професионално обучение и да се реализират като добри специалисти и познавачи на народната традиция и съвременните социални и културни процеси в българското общество.

При последвалите проекти, реализирани под негово ръководство или с негово участие, членовете на катедра „Етнология“ и студентите от специалността се ангажират с актуални теми, като опазване и съхраняване на културно-историческото наследство (проект „Живата памет – съхраняване, възраждане и предаване на културното наследство в Карнобатския край“ период 2014–2015 г. към Държавен фонд „Земеделие“), съвременната културна адаптация на човека към природната среда („Еко среда и жизненни традиции (културна адаптация, стопански модели и идентичности)“, период 2016–2018 г., към УКХ „Алма Матер“) и съвременните процеси при представянето на регионалните кулинарни традиции, и включването им в изграждането на локалната идентичност (проект „Кулинарни традиции и културно-историческо наследство в малки населени места – изобретяване, презентирание, експлоатиране“ период 2019–2021 г. към Фонд „Научни изследвания“, конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания по обществени предизвикателства). Разнообразието от успешно приключили проекти, реализирани към различни национални и европейски институции, показва завидна лична работоспособност и желание катедра „Етнология“ да бъде водещо научно звено в анализирането на съвременните явления и заобикалящата ни действителност. Научните сборници и публикации в резултат на тези проекти са реално доказателство, че положените усилия не са били напразни и че професорът е успял да предаде на следващото поколение млади учени желанието за работа, уменията си и любовта, която изпитваше към етнологията и към хората, без които тази наука не може да се развива.

Паралелно с проектната си дейност проф. Тепавичаров задълбочава научните си дирения в областта на политическата антропология и политическата етнография. Още от началото на промените той събира огромен архив от интервюта, лично направени на терен, вестникарски публикации и изследвания, свързани с динамичните политически процеси в България. Интересите му се фокусират и насочват към изучаване на привържениците на различните политически партии – техните политически и идеологически ориентации, отношение към партийните лидери и елити, отношение към случващите се икономически и социални промени у нас и в световен мащаб. През годините той непрекъснато прецизира своята методология и я обогатява с нов терен, но и непрекъснато се връща към старите си информатори, за да свери и надгради вече записаната информация и направените наблюдения. Това му позволява да получи обективен поглед върху динамиката или постоянството в техните политически ценности и ориентации, мислене и поведение, ясно да оформи техните поколенчески характеристики и да открие локалните им идентичности. Чрез целия този процес и дълбочинен подход проф. Тепавичаров достига до концептуализиране и въвеждане на понятието „политическа субкултура“ в научен оборот и по този начин пионерски допринася за развитието на политическата антропология в България. В редица свои изследвания през годините успява аргументирано да характеризира политическите привърженици на ДПС, на сталинистите и живковистите, на привържениците на бившия цар Симеон Втори, а чрез обемната монография „СДС – това съм аз“ (политическа антропология на привържениците на СДС)“, да представи и политическата култура на привържениците на демократичната идея в България (издадена от УИ „Св. Климент

Охридски“). С това изследване той получава и научната степен „доктор на науки за културата“ през 2017 г.

Да се изследват политическите пристрастия в съвременното ни общество е трудна задача именно заради нагнетяването на темата с различен спектър от емоции и заради динамиката на историческия, социалния, икономическия и културния контекст, при който се регистрират тези явления. Тя изисква дисциплина, систематичност и професионална етика при работата с хора, имащи понякога диаметрално противоположни политически и житейски възгледи. Поради тези причини проф. Тепавичаров подхождаше изключително коректно при интервюирането и взаимодействието със своите информатори, подробно записваше техните данни, като описваше надлежно и ситуациите, при които са се състояли срещите, същевременно запазвайки техните условия за поверителност и анонимност. За него детайлното изучаване и анализиране на участниците в политическия процес бе един от верните пътища да се разбере сложната и понякога логически непроницаема материя на съвременния политически процес в България, преплетен с властови структури, взаимоотношения, идеологии, явни и задкулисни зависимости, мотивационни фактори и динамика на връзката електорат – политически елит. В последния си хабилитационен труд „Носталгия по социализма в България“ (издаден през 2019 г. от УИ „Св. Климент Охридски“) проф. Тепавичаров, отново на базата на обилен терен, събиран в период на 25 години, успява умело да представи в дълбочина политическия, генерационния и житейския профил на соцносталгиците. Носталгията по социализма е все още ярко и неизживяно явление в българското общество и неговите проявления продължават да определят насоката на политическия живот у нас.

Обичта му към българското село и неговите жители намери отражение и в дейността му като председател на Център „Родопи“ със седалище в с. Славейно, обл. Смолян. От самото създаване на Центъра проф. Тепавичаров е негов директор. Освен административните, ремонтни и ръководни дейности, той успя да спечели уважението на местните хора. И не само. Успя да спечели обичта им. Нещо, което беше особено трудно, в ситуации, в които защитаваше каузи, различни от общите настроения. Това се постига с честност и откритост, които бяха неговите най-отличителни черти. Затова и в продължение на последните девет години той, заедно с колеги и приятели многократно се завръщаше там, за да продължава теренните си дейности и да общува с хората. Така Център „Родопи“ се превърна в негова кауза и още едно поприще, на което той отдаде сърце и душа.

В своето научно наследство проф. днк Веселин Тепавичаров остави три монографии, десетки студии и статии в различни сборници и научна периодика, учебни помагала и наръчници за методическо преподаване, статии преведени на чужд език, обемен архив от теренни записи, дневници, записки и фишове от теренни изследвания, проведени не само в България, но и на териториите на Сърбия, Македония, Косово и Франция. Остави и път, по който да вървят и всички негови дипломанти, докторанти и колеги, на които подаде ръка и осигури свобода за развиват своя творчески и научен потенциал. А това в научните среди е безценен дар. Като преподавател проф. Тепавичаров се открояваше сред останалите колеги с неизчерпаемата си доброта и симпатия към студентите в преподаваните от него дисциплини. Това го превърна в любим учител и събеседник на поколения млади историци и етнографи. Чрез личната си харизма и човешки качества той създаваше една лекота на общуването, която скъсяваше дистанцията, но посяваше любопитство и интерес към знанието. Любовта му към музиката, предадена по наследство от баща му, и уменията му да свири на акордеон и китара превръщаха всяка конференция, теренна практика или експедиция в незабравим спомен. Така той успяваше не само да създаде положителна емоция, но и да изгради общност от съмишленици и последователи, на които да предаде своята позитивна енергия и любов към живота и науката. Имаше едно невярооятно качество – да дава крила на студентите, да не ги подценява, а да вярва и да им се доверява. Те му се отблагодаряваха с обич и признателност. Това го могат само добрите, уверени и спокойни хора, хората с големи сърца. А точно такъв беше проф. Тепавичаров – изключително сърдечен, ширококросроен, обичащ и обичан. Това не се учи, такъв се раждаш.

Земният път на проф. Тепавичаров приключи, но той остави незаличима диря в паметта и сърцата на своите колеги, студенти, приятели и съмишленици, именно защото и като личност, и като учен, бе възплъщение на универсалните човешки ценности – свободен и търсец дух, човеколюбие, справедливост, чест и достойнство, които го превърнаха в една от най-ярките и запомнящи се фигури на нашата академична общност.

Почивай в мир, Професоре! Почивай в мир, Веско!

От неговите ученици